

Notat

Informasjonskompetanse i studier ved UiO– Diskusjonssak fra Universitetsbiblioteket til studiekomiteen.

Universitetsbibliotekets undervisningsoppgaver knyttet til utvikling av studenters informasjonskompetanse er i vekst. I samarbeid med fagmiljøene ved UiO gir UB undervisning blant annet i litteratursøk, kritisk kildevurdering og i siteringspraksis og etisk bruk av kilder. Universitetsbiblioteket vil gjennom dette notatet orientere studiekomiteen om hvordan vi ser feltet informasjonskompetanse, som er den vanligste oversettelsen av det engelske "information literacy", i forhold til UB sin rolle som faglig og pedagogisk støttespiller ved UiO. Vi vil kort orientere om våre eksisterende undervisningstilbud, og invitere studiekomiteens medlemmer til å gi innspill til vår videre utvikling av undervisningen med tanke på best mulig integrering med studieprogrammer ved UiOs fakulteter.

Informasjonskompetanse som satsningsområde

For UiO er det en målsetting å *"sette læringsutbytte og kandidatenes kompetanse i sentrum"* (Universitetet i Oslo, 2005). Ifølge sin strategiske plan skal UiO *"utvikle den enkeltes og samfunnets evne til å stille nye og fruktbare spørsmål, kritisk utfordre konvensjonelle forestillinger, og skille det som er sant eller holdbart fra det som er galt eller ikke holder for vitenskapelig prøving"*. Videre skal studenter *"utvikle ansvarsbevissthet, etisk dømmekraft og profesjonell integritet"*. Utdanningstilbudet skal *"legges opp slik at studenter får et grunnlag for videre læring og utvikling"* (Universitetet i Oslo, 2005). I et samfunn der store mengder informasjon er tilgjengelig er det nødvendig å gi studenter et kunnskaps og holdningsgrunnlag for kritisk vurdering og valg av kilder til faglig utvikling og problemløsning. Dette er også et viktig utgangspunkt for etisk reflektert anvendelse av ulike informasjonskilder. I forslag til nytt kvalifikasjonsrammeverk for høyere utdanning settes studentens evne til å søke, behandle og vurdere informasjon eksplisitt inn i denne sammenhengen. Studenter skal blant annet *"kunne søke, behandle og vurdere informasjon kritisk" og "beherske IKT-verktøy som er nødvendige for å gjennomføre et selvstendig arbeid innenfor fagområdet"* (Kunnskapsdepartementet, 2007). Den selvstendige studenten trenger med andre ord grunnleggende holdninger, ferdigheter og kunnskaper knyttet til feltet informasjonskompetanse.

Innledningsvis kan vi definere informasjonskompetanse som *"the adoption of appropriate information behaviour to identify, through whatever channel or medium, information well fitted to information needs, leading to wise and ethical use of information in society"* (Boon, Johnston, & Webber, 2007, s. 204-205; Johnston & Webber, 2003, s. 336). I universitetssammenheng forventes en informasjonskompetent person å ha kunnskaper om ulike informasjonskilder og informasjonsverktøy, og ferdigheter i bruken av disse. I informasjons- og kunnskapsamfunn der store mengder informasjon er tilgjengelig gir informasjonskompetanse et kunnskaps- og holdningsgrunnlag for kritisk vurdering og valg av kilder til faglig problemløsning. Det er også et viktig utgangspunkt for etisk reflektert anvendelse av ulike informasjonskilder.

Videreutvikling av undervisningstilbudene er et satsningsområde ved UB. UB skal videreutvikle en undervisning som fremmer informasjonskompetanse, og som er faglig og pedagogisk tilrettelagt for ulike målgrupper ved UiO. Satsningsområdet er viktig av flere grunner.

- For det første løftes informasjonskompetanse frem internasjonalt som en sentral forutsetning for likeverdig deltagelse i demokratiske og globaliserte samfunn. UNESCO har anbefalt alle høyere utdanningsinstitusjoner å implementere informasjonskompetanse i sine studieprogrammer. I den såkalte Alexandriapropklamasjonen (UNESCO & IFLA, 2006) er det tydelig at UNESCO særlig ser dette gjennom et rettferdighetsperspektiv og et livslangt

læringsperspektiv. Informasjonskompetanse er en av forutsetningene for like muligheter for alle til å delta i samfunnslivet, og en forutsetning for å inngå i livslange læringsprosesser.

- For det andre medfører kvalitetsreformen et større mangfold av læringsformer ved Universitetet. Dette innebærer ideelt sett en selvstendigjøring av studentene i deres faglige arbeid. UBs undervisning innen informasjonskompetanse blir dermed en viktig arena for studentenes studiearbeid.
- For det tredje inneholder de fleste fagstudier kompetansemål som kan knyttes til feltet informasjonskompetanse, der det å kunne søke, behandle og vurdere informasjon kritisk også bidrar til å gi studenter et grunnlag for kritisk faglig orienteringsevne.

Informasjonskompetanse og UBs rolle i dag

Universitetsbibliotekene har historisk sett vært et institusjonelt knutepunkt for ivaretagelse av vitenskapelig frembrakt kunnskap. Gjennom klassifikasjonssystemer, fysisk utforming og hierarkisk orden er kunnskap lagret for gjenfinning innenfor bibliotekenes samlinger. Opplæring av bibliotekets brukere i bibliografisk arbeid og referansesøk har vært en viktig del av UBs virksomhet. Kunnskapsorganisering og kunnskapsforvaltning er imidlertid et felt i stadig ekspansjon og restrukturering. Informasjonsorganisering og tilgjengeliggjøring av informasjon er i dag sterkere knyttet til abonnementer på elektroniske informasjonsbaser ved siden av de tradisjonelle kildene og samlingene. Vi får også stadig nye verktøy som skaper sammenhenger mellom bruk av fysiske og digitale samlinger. Brukerens arbeidsprosess innenfor biblioteket fører ikke i dag bare fra et punkt A (for eksempel katalogen, skranken) til et slutt punkt B (f.eks boken eller svaret på referansespørsmålet). Snarere navigerer brukeren seg i stadig større grad gjennom et online-nettverk der avgjørelser må tas ved flere korsveier. Studenter må kunne foreta vurderinger knyttet til kvalitet ved tilgjengelige kilder. De må kunne velge hensiktsmessige kilder til litteratur og annet materiale, og de må beherske bruken og kommunikasjonen av informasjon i forhold til et økende mangfold kildeformater. Dette skjerper samtidig også kravene til kritisk og etisk refleksjon ved alle sider ved informasjonshåndtering.

Ett bidrag til det som etter hvert er blitt standardreferanser innen feltet, er skrevet av den australske informasjonsviteren Christine Bruce. Bruce beskriver kravene til en informasjonskompetent person gjennom sine såkalte "seven faces" (Bruce, 1997). Dette er syv momenter som kan beskrive universitetslærernes forventninger i møte med studentene. Bruce holder momentene analytisk atskilt, men i virkelighetens verden vil de selvfølgelig kunne opptre som samtidige erfaringer av å være en informasjonskompetent person. Bruce rammer godt inn også våre ambisjoner for undervisning av studenter:

- 1) Forventninger til bruk av *informasjonsteknologi*. Dette er en forståelse av at det å kunne bruke IT-verktøy er viktig for å fremskaffe og for å kommunisere informasjon.
- 2) Innstilling til *informasjonskilder*. De som deltok i Bruce sin studie knyttet informasjonskompetanse til kunnskap om mangfoldet av kilder. Informasjonskompetanse innebærer å kunne identifisere og anvende kilder, uavhengig om disse kommer i elektronisk format, tekstlig format, eller i kraft av å være personer en velger å samhandle med.
- 3) Forventninger om at informasjonskompetanse innebærer å kunne håndtere *prosesser*. Dette innebærer først og fremst evnen til å kunne håndtere situasjoner en i utgangspunktet har liten eller ingen kunnskap om, gjennom å finne og å anvende informasjon.
- 4) Viktigheten av *kontroll*. Dette aspektet handler om å ha kunnskap om hvordan informasjon er organisert og lagret. Gjennom en slik kunnskap vil en informasjonskompetent person effektivt kunne frambringe og anvende informasjon for å oppnå verdifulle resultater.

- 5) Forventning om *kunnskapsdannelse* gjennom lesing av ny informasjon. Deltagerne i studien forbandt informasjonskompetanse med en kapasitet til kritisk tilnærming til informasjon. I møte med nye kunnskapsfelt eller fagområder danner den informasjonskompetente personen ny personlig kunnskap ved å knytte ny informasjon til sine egne forkunnskaper.
- 6) *Kunnskapsutvidelse* gjennom bruk av informasjon. Informasjonskompetanse ses som evnen til å utvide eksisterende kunnskap gjennom å sette informasjon i bruk slik at nye innsikter kan oppnås.
- 7) Målsettinger knyttet til *klok tilnærming*. Informasjonskompetente personer er i stand til å anvende informasjon i tråd med et integrert personlig verdigrunnlag.

UB ser det som viktig å tilby undervisning og veiledning som tematiserer disse ulike momentene, og som utfordrer studenter utover det å kunne benytte ulike tekniske verktøyer. Den informasjonskompetente studenten, og samfunnsborgeren, får grep om skillet mellom informasjon og kunnskap. Unge studenter som starter sitt utdanningsløp ved Universitetet i dag omtales av og til som tilhørende nettgenerasjonen, eller Googlegenerasjonen. Disse studentene har en rekke tekniske ferdigheter knyttet til bruk av digitale verktøy og til nettbaserte tjenester. En undersøkelse fra British Library og JISC (2008) antyder imidlertid at denne fortroligheten med den digitale virkeligheten ikke har fremmet informasjonskompetanse i den forstand vi definerer dette feltet. Det foreligger et gap mellom digitale ferdigheter og kritisk orienteringsevne (Hughes, Bruce, & Edwards, 2007). Studenter finner hurtig informasjon via tjenester som Wikipedia og åpne søkemotorer. Unge mennesker kommer imidlertid til universitetet med svak forståelse for faglig forankring av informasjonsbehov, liten erfaring med utvikling av informasjonssøkestrategier for faglig problemløsning, og uten trening i kritisk vurdering av faglig reliabilitet og relevans ved informasjonsverktøy og informasjonskilder. Studenter opplever det som utfordrende å syntetisere informasjon og å reflektere kritisk rundt ulike teksters innhold.

Om det er slik enkelte undersøkelser antyder, at studenter tenderer til å vektlegge bruken av it-verktøy (jfr. punkt 1 i Bruce sin beskrivelse) som viktigste moment ved informasjonskompetanse, kan vi anta at studenter reproducerer gapet mellom digitale ferdigheter og kritisk informasjonskompetanse innenfor sine fagstudier. Samtidig bekrefter nyere britisk forskning at vitenskapelig ansatte har forventninger til studentene som er i tråd med momentene beskrevet av Bruce i "seven faces", og at disse forventningene knytter seg til ulike fags egenart som vitenskapelig virksomhet (Boon et al., 2007; Boon, Johnston & Webber, 2008)

UBs undervisningstilbud – samarbeid med fakultetene

Undervisningsbibliotekarer og fagreferenter ved universitetsbiblioteket gir mange ulike typer kurs både innenfor studieprogrammer, og som frittstående kurs studenter kan melde seg på. I 2008 hadde Universitetsbiblioteket 7932 deltagere fordelt på 653 kurs. UB spiller på denne måten en betydelig rolle som faglig pedagogisk støttetjeneste og læringsarena for fakultetene. UB tilbyr kurs og veiledning ved samtlige fakultet:

- Ved Det medisinske fakultet og ved Oslo Universitetssykehus, Avd. Rikshospitalet, Gaustad gir UB både enkeltstående hel- og halvdagskurs i blant annet søk i baser innenfor biomedisinsk forskning og klinisk forskning, samt flere studieintegreerte kurs slik som systematisk litteratursøk innenfor doktorgradsprogrammet og kurs i kunnskapshåndtering innenfor profesjonsstudiet i medisin.
- Ved Det juridiske fakultet tilbyr UB kurs i rettskildesøk knyttet til emner innen masterstudiets 1. og 2. avdeling, samt kurs for studenter som skriver masteroppgave. Det gis også kurs innen emner i forvaltningsinformatikk, kriminologi og retts sosiologi, og menneskerettigheter, samt innen engelskspråklige masteremner.

- Ved Det matematisk naturvitenskapelige fakultet tilbyr UB studieintegreerte kurs på alle nivåer på de fleste studieprogram. Kursene har en planlagt progresjon fra introduksjonskurs til biblioteketstilbudene på bachelornivå, litteratur- og kildesøk i forbindelse med oppgaveskriving på bachelor og metodekurs innen informasjonssøk, siteringspraksis og referansehåndtering på masternivå.
- Ved Det Utdanningsvitenskapelige, Det Samfunnsvitenskapelige og Det Humanistiske fakultet tilbyr UB, etter avtale med instituttene, bachelorstudenter korte introduksjonskurs til bruk av bibliotekets tjenester og til litteraturløp. Innenfor enkelte bachelorprogram gir også UB undervisning i sitering-/henvisningsskikk. I de fleste masterprogram gir UB undervisning i fagspesifikke litteraturløp og i strategier for informasjonssøk. Innenfor enkelte masterprogram gir UB kurs i kritisk og etisk bruk av kilder.

UB har et bredt samarbeid om undervisning med fagmiljøer ved UiO. Det er imidlertid store variasjoner i hvilken grad studenter fra ulike studieprogrammer får undervisning som tematiserer ulike aspekter ved informasjonskompetanse. Det er også variasjon i forhold til om kursene tilbys i sammenheng med studentenes læringsaktiviteter innen de enkelte studieprogrammene. Enkelte studentgrupper tilbys korte innføringskurs i bibliotekverktøy i starten av sine studier. Andre studenter tilbys kurs og seminarer ved ulike tidspunkt gjennom hele sitt studieløp. Det gapet studier avdekker mellom studenters ferdigheter knyttet til informasjonsteknologi, informasjonssøk og informasjonsbruk, og de kravene som stilles til faglig kritisk forankring viser et behov for sterkere satsning på integrert undervisning.

Med integrert undervisning mener vi undervisning som fremmer flere aspekter ved informasjonskompetanse, som holdes i sammenheng med relevante faglige aktiviteter innenfor studieprogrammet, og som har en gjennomtenkt progresjon.

UB ønsker å samarbeide tettere med fakultetene for å videreutvikle studieintegreert undervisning for de ulike studieprogrammene. Noen eksempler på eksisterende samarbeid om integrering av informasjonskompetanse er (se vedlegg 1 for utdyping):

- 1) Kurs i kunnskapshåndtering i 7. semester medisin
- 2) Undervisning i litteratursøk, referansehåndtering og etisk kildebruk innenfor introduksjonsemnet BIO 5000
- 3) Informasjonskompetanse for masterstudenter ved institutt for spesialpedagogikk
- 4) Ved Juridisk fakultet, undervisning i rettskildene som er relevante til eksamen på 1. avdeling, med hovedvekt på høyesterettsdommer og forarbeider. Søk etter disse kildene og kildekritikk.

UB mener det er en viktig målsetting at studenter ved UiO skal få et likeverdig tilbud, og at informasjonskompetanse tematiseres som et aspekt ved faglig arbeid på ulike nivåer i alle studieprogram ved UiO. Dette krever en planmessig progresjon der UBs undervisning legges til relevante tidspunkt i studieløpene. I vårsemesteret 2009 igangsetter vi to tiltak som ledd i vårt arbeid med å legge til rette for dette.

- Det første er å beskrive læringsutbytte studenter på ulike nivåer og innenfor ulike aspekter ved informasjonskompetanse kan forvente å arbeide mot i undervisning gitt av UB. Hensikten med slike beskrivelser er blant annet å tydeliggjøre innholdet i vår undervisning for fagmiljøene vi samarbeider med, samt å tydeliggjøre progresjonen i informasjonskompetanse gjennom studieløpene.

- Det andre er etableringen av en egen modul for ansatte ved UB innenfor kursprogrammet i universitetspedagogikk. Modulen utvikles i samarbeid med fagområdet for universitetspedagogikk ved UiO, samt Universitetsbiblioteket i Bergen. Gjennom modulen knytter vi informasjonskompetanse innen forskjellige fag sterkere sammen med universitetspedagogiske problemstillinger. Målgruppe for modulen er UBs fagreferenter og andre ved UB med undervisningsoppgaver.

Spørsmål til diskusjon:

- I hvilke emner, og på hvilke tidspunkt, ser fakultetene undervisning innen informasjonskompetanse som relevant? Og hvordan bør denne undervisningen eventuelt komme til uttrykk i fakultetenes beskrivelser av læringsmål/læringsutbytte?
- Hvordan kan UB i samarbeid med fakultetene sikre studenter ved UiO et likeverdig tilbud som fremmer informasjonskompetanse blant studenter innen de ulike studieprogrammene?
- Hva ser fakultetene som hensiktsmessige samarbeidsformer, faglig og administrativt?

Undervisningsgruppen, Universitetsbiblioteket i Oslo
 Eystein Gullbekk (leder)
 Anne-Marie Haraldstad
 Turid Høiberget Nilse
 Kristin Rangnes
 Hilde Westbye

Referanser

- Boon, S., Johnston, B., & Webber, S. (2007). A phenomenographic study of English faculty's conceptions of information literacy. *Journal of Documentation*, 63(2), 204-228.
- Boon, S. J., Bill, & Webber, S. (2008). *Developing student information literacy: influence of disciplinary contexts and implications for library practice* Paper presented at the Creating Knowledge V Turku, Finland.
- Bruce, C. S. (1997). *The seven faces of information literacy*. Adelaide, Australia.: AUSLIB
- Hughes, H., Bruce, C., & Edwards, S. (2007). Models for reflection and learning: a culturally inclusive response to the information literacy imbalance. In S. Andretta (Ed.), *Change and challenge information literacy for the 21st century* (pp. 202 s.). Adelaide: Auslib Press.
- Johnston, B., & Webber, S. (2003). Information literacy in higher education: a review and case study. *Studies in Higher Education*, 28(3), 335-352.
- Kunnskapsdepartementet. (2007). *Forslag til nasjonalt rammeverk for kvalifikasjoner i høyere utdanning*. Oslo: Kunnskapsdepartementet. Document Number)
- The British Library and JISC. (2008). Information behaviour of the researcher of the future. *CIBER briefing paper (internet)*, *The British Library and JISC* Retrieved 05.01., 2009, from www.bl.uk/news/pdf/googlegen.pdf
- UNESCO, & IFLA, N. (2006). The Alexandria Proclamation on Information Literacy and Lifelong Learning. Retrieved 05.05, 2008, from http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=20891&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- Universitetet i Oslo. (2005). Strategisk plan for Universitetet i Oslo 2005 – 2009. Retrieved 02.02., 2009, from http://www.uio.no/om_uio/strategiskplan/2005-2009/

Vedlegg 1)

Eksempler på tiltak med integrering av informasjonskompetanse innen studieprogram:

Kurs i kunnskapshåndtering i 7. semester / Medisin			
Mål	Innhold som faglærer har ansvar for	Innhold UB har ansvar for	Vurdering
<ul style="list-style-type: none"> •Metodisk og vitenskapsteoretisk grunnlag for den obligatoriske oppgaven •Trenes i å stille klinisk relevante spørsmål •Søke frem informasjon •Vurdere forskning kritisk 	<ul style="list-style-type: none"> •Vitenskapelig design •Oppgaveskriving •Kausalitetsanalyse •Kritisk vurdering av randomiserte og kontrollerte forsøk •Vurdering av systematiske oversikter 	<ul style="list-style-type: none"> •Litteratursøk i Medline og CochraneLibrary •Effektiv bruk av bibliotekets tilgang til e-tidsskrifter i fulltekst. •Siteringspraksis 	Kunnskapstest som må bestås. UB har ansvar for 25 % av oppgavegrunnlaget.

Informasjonskompetanse i masterprogram i spesialpedagogikk		
Mål	Aktiviteter i faget	Kurs UB har ansvar for
UB sin undervisning skal gi støtte til mål for masteroppgaven som er å gi studentene: Vitenskapelig kompetanse for kritisk vurdering av spesialpedagogisk forskning og for selv å kunne gjennomføre forskning	Metodeundervisning Prosjektseminar – utvikling av prosjektbeskrivelse	<ol style="list-style-type: none"> 1) Introduksjon til fagrelevante litteraturbaser (Verktøykurs) 2) Etisk og kritisk bruk av kilder (Arbeidsseminar) 3) Litteratursøk for prosjektutvikling (Arbeidsseminar) 4) Referansehåndteringsverktøy (Verktøykurs)

BIO5000: Introduksjonskurs for masterstudenter	Informasjonskompetanse i masterprogram, biologi		
Mål	Aktiviteter i faget	Kurs UB har ansvar for	Vurdering
<p>UBs undervisning skal bidra til at studentene kan orientere seg i de ulike kanalene for informasjon, vurdere kritisk den informasjonen de finner, kunne skaffe seg oversikt over den relevante biologiske forskningen og derved sette sitt eget forskningsprosjekt inn i faglig sammenheng. Studenten skal også tilegne seg kunnskap om hvordan informasjon håndteres og organiseres.</p>	<p>Metodeundervisning , seminar sammen med øvrig vitenskapelig personale.</p> <p>Referansehåndtering gjennom bruk av Endnote.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Gjennomgang av søkemotorer og fagrelevante databaser 2) Etisk og kritisk bruk av kilder, hvordan referere. 3) Referansehåndterings verktøy 	<p>Obligatorisk innlevering av oppgave hvor studenten skal vurdere kilder, finne litteratur, skrive en vitenskapelig tekst, sitere og henviser korrekt. Vurderes av faglærer og UB i fellesskap.</p>